

Tekstens slave

Filemonbrevet som oversættelsesvidenskabelig case

Valgmenighedspræst, cand.theol.

Kasper A. Bergholt

Abstract: This article applies recent translation theories to Paul's letter to Philemon. Building on an outline of the research history and recent developments within translation studies, I argue that different perspectives on translation must be integrated. This means that different aspects (e.g., semantics, history, linguistics, ideology, use, function, and theology) can be emphasized when translating a text resulting in different focuses or mediations of the translation. Furthermore, I present four different translations of selected verses from the letter to Philemon. These translations are then compared and evaluated with regard to their intelligibility and credibility. The conclusion is that although different types of translation may achieve different goals, some translation choices can strengthen or challenge the intelligibility and credibility of a translation.

Keywords: Translation studies – Paul's letter to Philemon – *Skopos* theory – translatability and untranslatability.

Indledning

I 2024 igangsatte Bibelselskabet arbejdet med en ny oversættelse af Bibelen, som er planlagt til at blive autoriseret til brug i folkekirken i 2036. Det kalder på mange forskellige overvejelser. Blandt andet må man overveje, hvordan man i det hele taget oversætter.¹ Oversættelse handler nemlig om mere end bare sprogkompetencer. Det er en grundlæggende pointe i den relativt unge disciplin, der almindeligvis kaldes oversættelsesvidenskab (*translation studies*) (Nord 2005, 155-56).

I denne artikel anvendes Filemonbrevet som oversættelsesvidenskabelig case. Jeg vil undersøge, hvordan forskellige oversættelsesteorier får indvirkning på brevet oversættelse, og vægten ligger altså ikke på brevet teologiske perspektiver, som kræver en anden behandling, men på oversættelsesteori som en uundværlig side af teologien. Først redegør jeg for den nyere oversættelsesvidenskab og den oversættel-

1. Denne artikel bygger på mit speciale, der kan rekvireres ved henvendelse.

sesteori, jeg anvender. Dernæst giver jeg eksempler på fire forskellige oversættelser af Filemonbrevet. Til sidst sammenligner og vurderer jeg oversættelsernes forståelighed og troværdighed.

Moderne oversættelsesvidenskab

Den moderne oversættelsesvidenskab har mange forløbere, men blev for alvor formet i 1960'erne, hvor man gik fra at forstå oversættelse som en del af den almindelige sprogundervisning til at forstå oversættelse som et lingvistisk fænomen (Munday m.fl. 2022, 12-13; Snell-Hornby 2006, 20-25). Det var første skridt til at forstå oversættelsesvidenskaben som en selvstændig disciplin, og på den baggrund forsøgte James S. Holmes i 1972 at beskrive og organisere en oversættelsesvidenskab i forskellige niveauer af discipliner, som det kendes fra andre videnskaber (Snell-Hornby 2006, 41-46). Efter Holmes blev forskellige perspektiver løbende inddraget i oversættelsesvidenskaben. Disse udelukker er ikke nødvendigvis hinanden, men kan belyse og berige hinanden (Zwischenberger 2023, 4).

Lingvistiske perspektiver

Den tidligste fase i oversættelsesvidenskabens historie, frem til ca. 1970, altså den periode, hvor oversættelsesvidenskaben knap nok havde fået navn, kendetegnes ved et udpræget lingvistisk fokus. Det er fx i denne periode, at begrebet *ækvivalens* indføres til at håndtere den skævhed, der er mellem alle sprog (Munday m.fl. 2022, 50).

I denne periode beskriver bibeloversætteren Eugene A. Nida to forskellige måder at oversætte på, som siden har opnået stor udbredelse. Ifølge Nida (der her bygger på lingvisten Noam Chomsky) er ethvert sprogligt udtryk (fx "hunden henter en pind") en overfladestruktur, der repræsenterer en underliggende dybdestruktur, som for sin del kan udtrykkes i en simpel kernesætning ("objektet A udfører handlingen B"). Det er oversætterens opgave at afkode kildetekstens dybdestrukturer og kernesætninger, overføre disse til målsproget og indkode dem i målsproget (Nida 1964, 66-69), og det kan gøres på to måder. Nida foretrækker det, han kalder *dynamisk ækvivalens*, hvor vægten ligger på at opnå samme respons hos måltekstens modtagere, som kildetekstens modtagere havde (Nida 1964, 159-60). Det modsatte er *formel ækvivalens*, hvor vægten ligger på at bevare kildetekstens indhold og form.

Pragmatiske perspektiver

Fra 1970'erne til 1990'erne gennemgik lingvistikken en pragmatisk udvikling i retning af tekstlingvistik, og det samme gjorde sig gældende for oversættelsesvidenskaben. Den tekstlingvistiske tilgang forstår ikke først og fremmest teksten som en streng af ord eller isolerede sætninger og strukturer, men som en sammenhængende kontekstuel kommunikationshandling (Snell-Hornby 2006, 39).

Tekstlingvistikken kendes blandt andet fra John Austins og John Searles begreb *talehandling* (fx Searle 1979, 12-20) og Michael Hallidays systemisk-funktionelle lingvistisk, der studerer sproget som kommunikation indlejret i et sociokulturelt miljø (Munday m.fl. 2022, 122).

Dette udgangspunkt anvender oversætterne Basil Hatim og Ian Mason. Deres tilgang minder på nogle områder om Nidas – fx anfører de, at måltekstens intenderede effekt skal svare til kildetekstens rekonstruerede effekt (Hatim m.fl. 1990, 91-93) – men de fokuserer på den sammenhængende tekst, ikke enkeltstående udsagn. Oversætteren må ifølge Hatim og Mason (fx 1990, 2-3) analysere sig frem til tekstens overordnede retoriske formål i lyset af dens sociokulturelle kontekst. Det indebærer en analyse af, hvordan sproget anvendes af afsenderen i den specifikke situation (registeranalyse; Hatim m.fl. 1990, 36-57), hvorfor sproget anvendes sådan (talehandlingsanalyse; Hatim m.fl. 1990, 59-62, 76-100), og hvordan teksten forholder sig til andre tekster (genre- og diskursanalyse; Hatim m.fl. 1990, 67-75, 101-19). Resultatet af disse analyser bestemmer oversættelsens udtryk.

Funktionelle perspektiver

De pragmatiske perspektiver kan ses som et fokusskifte fra teksten alene til teksten i dens kontekst. Denne udvikling fortsatte, og i 1980'erne og 1990'erne beskrev oversætterne André Lefevere og Susan Bassnett (1990, 3-4) en egentlig kulturel vending med et grundlæggende fokusskifte fra tekst til kultur.² Denne vending førte til to forskellige tilgange, nemlig funktionel og en deskriptiv tilgang (Snell-Hornby 2006, 65).

Den funktionelle tilgang til oversættelse opererer ud fra det princip, at en oversættelse skal tage højde for måltekstens funktion, for en teksts mening ligger dybest set ikke i semantikken, men i anven-

2. Betegnelsen "den kulturelle vending" bruges her (jf. Snell-Hornby 2006) til at beskrive en overordnet udvikling, der begyndte ultimo 1970'erne og for så vidt stadig pågår, men som kulminerede i 1980'erne og 1990'erne. Jeremy Munday (2022, 167-86) bruger betegnelsen mere afgrænset om det, jeg herunder kalder ideologiske perspektiver.

delsen (Nord 2018, 30). Man skal oversætte på én måde, hvis man vil oversætte en informativ kildetekst til en informativ måltekst, og på en anden måde, hvis man oversætter en persvasiv kildetekst til en persvasiv måltekst. Man kan imidlertid også krydse disse teksttyper, sådan at en informativ kildetekst oversættes til en persvasiv måltekst. Både kildetekst og måltekst har altså et *skopos*, en funktion, og funktionalismen kendes også som *skopos*-teorien formuleret af Katharina Reiß og Hans Vermeer (1984). De anfører bl.a., at en oversættelse frem for alt er betinget af sit *skopos* og kun sekundært er forpligtet på kildeteksten (1984, 119).

Denne eksplicitte nedtoning af kildeteksten har mødt meget kritik (jf. de León 2020, 201), og i et forsøg på at håndtere dette indførte oversætteren Christiane Nord begrebet *loyalitet* som en betegnelse for oversætterens forpligtelse over for kildetekstens afsender og måltekstens modtager til at være loyal mod kildetekstens intention (Nord 2005, 32-33). Derfor må en oversættelse bygge på både en grundig tekstanalyse og en situationsanalyse, altså en analyse af kildetekstens og måltekstens respektive kommunikations- og anvendelsessituationer (Nord 2005, 36-39). Den situation, målteksten skal anvendes i, afgør, hvilke af kildetekstens elementer der skal medtages eller udelades, og hvilke der eventuelt skal tydeliggøres (Nord 2005, 105-10).

Deskriptive og ideologiske perspektiver

Parallelt med funktionalismen opstod som nævnt en deskriptiv tilgang til oversættelse. Det deskriptive kommer til udtryk derved, at man ønsker at beskrive og forklare oversættelse, som det er, og ikke som det burde være (Rosa 2023, 186). Deskriptivismen og funktionalismen minder dog på flere områder om hinanden, fx prioriterer begge tilgange målteksten over kildeteksten (Rosa 2023, 188-89; Snell-Hornby 2006, 163).

Udgangspunktet for den deskriptive tilgang er Itamar Even-Zohars polysystemteori, ifølge hvilken al litteratur er en del af større strukturer eller systemer – sociale, kulturelle, litterære og historiske rammer – som konstant kæmper med hinanden om at blive den primære struktur (Munday m.fl. 2022, 146). En oversættelse påvirkes derfor af forskellige sociale og kulturelle normer (Rosa 2023, 195), og som oversætter må man overveje en oversættelses kulturelle aspekter og implikationer.

Lefevere, der var med til at beskrive den kulturelle vending, fokuserede i sit videre arbejde netop på oversættelsers ideologiske aspekter. Ifølge Lefevere (2017, 7) er al oversættelse udtryk for en manipulerende genskrivning af kildeteksten. Denne manipulation sker ikke

i et vakuum, men påvirkes af forskellige agenter (fx anmeldere, undervisere og institutioner), som igen påvirkes af forskellige hensyn (fx poetiske, økonomiske og ideologiske; 2017, 11-13). Det ideologiske hensyn viser sig dog ofte at være det stærkeste, og derfor er en oversættelse ifølge Lefevere ofte udtryk for en tilpasning af kildeteksten til en dominerende kultur og ideologi (Lefevere 2017, 30, 36).

Videre anfører Lawrence Venuti (Venuti 2018, 14-15), at al oversættelse er etnocentrisk vold mod kildeteksten, og at den eneste ansvarlige måde at håndtere dette på er ved at forsøge at bevare kildetekstens fremmedhed i målkulturen (Venuti 2018, 177).

Oversættelsesvidenskaben i dag

Disse forskellige perspektiver kan som nævnt supplere hinanden. Flere toneangivende oversættelsesteoretikere anfører således, at oversættelsesvidenskaben nødvendigvis må være interdisciplinær (Bassnett m.fl. 2019; Chesterman 2017; Munday m.fl. 2022, 22). Det indebærer blandt andet, at oversættelse ses som andet og mere end et spørgsmål om lingvistik; de pragmatiske, funktionelle og ideologiske perspektiver må også inddrages.

En nyere udvikling i den forbindelse er, at oversættelsesvidenskaben har fået større blik for en teksts paratekst. Det kan være forord, noter, overskrifter, titler, linjeskift og formatering eller andet, der præsenterer en tekst eller kommenterer på den. Disse elementer er ikke uden betydning for, hvordan en oversættelse modtages og forstås, og de må forstås og analyseres som en integreret del af oversættelsen (Batchelor 2018).

Det interdisciplinære udblik antyder også, at der ikke kan/bør opstilles en generel oversættelsesteori, men at oversætteren i stedet må anvende et bredt spektrum af oversættelsesteorier (Mojola m.fl. 2014, 25). Det kan man fx gøre ved at integrere de forskellige perspektiver, som er nævnt ovenfor.

Det er med andre ord forsimplet blot at ville skelne mellem en tekstnær og en fri oversættelse. Der er flere spektre i spil, og oversætteren må træffe flere valg end blot, om et udtryk skal oversættes tekstnært eller ej. På baggrund af de perspektiver, der er redegjort for ovenfor, kan vi kondensere fem områder eller aspekter, oversættelsesarbejdet må tage højde for: semantik, historie, lingvistik, ideologi og anvendelse. Når der er tale om bibeloversættelse, må man desuden forholde sig til teologi, som har et vist overlap med det ideologiske område, også selvom teologi ikke nødvendigvis kan reduceres til en ideologisk kategori. Inden for hvert af disse områder kan vægten ligge på kildeteksten eller målteksten. Oversætteren kan fx prioritere hensynet til

kildetekstens semantik over hensynet til måltekstens semantik eller hensynet til måltekstens oversættelsestradition og -historie over hensynet til kildetekstens formodede oprindelige anvendelse. Disse i alt ti felter er illustreret på figur 1.

Figur 1. *KT = kildetekst, MT = måltekst.*

	Semantik	Historie	Lingvistik	Ideologi	Anvendelse
KT	Hvilke semantiske felter anvendes? Hvad er KT's grammatiske struktur?	Hvad er KT's historiske og kulturelle kontekst? Hvad er baggrunden for KT's budskab?	Hvordan anvendes sproget? Hvilke tale- og tekst-handlinger anvendes? Hvad er formålet med KT?	Hvilke ideologiske/teologiske antagelser har KT-forfatteren?	Hvad er KT's (formodede) situation? Hvordan blev KT anvendt og af hvem?
MT	Hvordan skal MT formuleres ift. målsprogets normer?	Hvilken historisk sammenhæng indgår MT i? Hvordan skal MT forholde sig til evt. oversættelsestradition?	Hvordan udtrykkes tale- og tekst-handlinger på målsproget? Hvilket retorisk formål skal MT have?	Skal MT hjemliggøre eller fremmedgøre KT? Hvilke agenter påvirker oversætteren? Hvordan påvirker oversættelsestraditionens ideologi/teologi MT? Skal MT tage hensyn til en bestemt teologi?	Hvem er (intenderede) modtagere af MT? Hvilke forudsætninger har de? Hvordan skal MT anvendes (medium og funktion)? Anvendes der paratekst?

Medierede oversættelser

Selvom de forskellige perspektiver, vi har redegjort for ovenfor, kan supplere hinanden, er oversætteren alligevel ofte nødt til at prioritere og afveje de forskellige hensyn, ligesom nogle hensyn udelukker an-

dre. Derfor kan de ti felter på figur 1 bruges som udgangspunkt til at beskrive forskellige oversættelsestyper med forskellige fokusser, det vil sige forskellige tilgange til oversættelse medieret af forskellige hensyn. En oversættelse kan altså placere sig forskellige steder i den matrix, figur 1 illustrerer, og tage forskellige hensyn. I det følgende skal vi se på fire forskellige måder, hvorpå en oversættelse af Filemonbrevet kan medieres. Der kan med garanti tænkes andre medieringer, men disse fire optegner efter min mening flere interessante spektre. Først introduceres overvejelserne bag ved oversættelserne, og derefter gives der eksempler på, hvordan oversættelserne adskiller sig fra hinanden. For omfangets skyld betragter vi kun udvalgte vers fra Filemonbrevet. Efterfølgende sammenlignes de fire oversættelser mere udførligt.³

Den filologisk medierede oversættelse

Den filologisk medierede oversættelse lægger hovedvægten på kilde-tekstens semantik og forsøger så vidt muligt at bevare denne i målteksten. Det kan fx ske ved en analyse af tekstens semantiske felter. Ved denne oversættelse vil målteksten sandsynligvis få en anden anvendelse end kildeteksten. Målteksten må desuden gerne fremstå fremmed i målkulturen, sådan at den kulturelle og litterære afstand markeres, og der anvendes noter til at forklare sproglige nuancer og fremmedelementer i teksten.

Der er en række konkrete oversættelsesproblemer i Filemonbrevet. Især udtrykket *ἡ κοινωνία τῆς πίστεως σου* i v. 6 kan forstås på flere måder. *Κοινωνία* kan betyde "fællesskab", men med en efterfølgende bestemmelse i genitiv kan det også betyde "deltagelse i" (Danker m.fl. 2000, 552-53). *Πίστις* kan både betyde "troskab, trofasthed", "tillid" og "tro, trosindhold" (Danker m.fl. 2000, 818-20), og her må det sandsynligvis forstås relationelt om Filemons troskab og tillid (jf. v. 5, hvor Filemons *πίστις* bl.a. rettes mod de andre troende). Formuleringen i v. 6 er yderligere vanskelig, fordi det er uklart, om *σου* hører til *ἡ κοινωνία* eller *τῆς πίστεως*. Betydningen kan altså enten være "din deltagelse i (at vise) trofasthed" eller "deltagelse i din trofasthed". I det sidste tilfælde må det være "de hellige" (v. 5), der deltager med Filemon i hans trofasthed, mens det første tilfælde må betegne Filemons deltagelse sammen med "de hellige" (jf. Dunn 1996, 318-19). Den filologisk medierede oversættelse vil her vælge en

3. Interesserede henvises igen til mit speciale, hvor jeg har udarbejdet fire fuldstændige oversættelser, og hvor den tilgrundliggende analyse i øvrigt også er mere omfattende.

oversættelse, der så vidt muligt afspejler denne sproglige uklarhed. Fx kunne v. 6 oversættes: “[mine bønner, v. 4] om at din deltagelse i at vise trofasthed må blive virksom til indsigt i alt godt, som er for os i Kristus”. Noterne kan bl.a. give den alternative oversættelse “det fællesskab, som din trofasthed udvirker” og oplyse om den tekstkritiske variation “som er for jer i Kristus”.

Der er desuden den udfordring, at det umiddelbart er uklart, hvad Paulus overhovedet beder Filemon om. Konstruktionen παρακαλέω med περί (v. 10) findes i NT kun her, men kan enten betyde “bede om noget” (fx Appian, *Hist. rom.* 8.1, 136, §646) eller “bede for/angående noget” (fx POxy 1070,8-9). Der er dog forskel på, om Paulus beder *for* Onesimos eller *om* Onesimos (Pearson 1999, 256-63). Videre afviser Paulus at befale (v. 8) og vil i stedet opmuntre (v. 9-10), han formulerer sig i simple konditionalsætninger (v. 17-18, sml. τάχα, v. 15), der antager en påstand for argumentets skyld (Wallace 1996, 690-94), og han henviser til sidst til Filemons forventelige lydighed (v. 21) uden at specificere, hvad han mener med det. Den uklarhed bør også bevares i en filologisk medieret oversættelse.

François Tolmie oplister syv forskellige forståelser af brevets argumentation (2010, 24-25), som spænder lige fra, at Paulus beder Filemon frigive Onesimos, til at Paulus ikke beder om dette.⁴ Den filologisk medierede oversættelse foretager ikke en dybere retorisk analyse, men nøjes med at anerkende denne retoriske usikkerhed og forsøge at bevare den i oversættelsen. Det kan man fx gøre ved at anvende neutral paratekst. Overskrifter og noter bør altså ikke fortolke teksten men nøjes med at introducere og redegøre.

For at bevare kildetekstens fremmedhed kan de oprindelige græske stavemåder anvendes, fx Paulos og Timotheos (v. 1) og Markos (v. 24). Desuden kan man i den filologisk medierede oversættelse vælge at oversætte brevaorist (v. 12.19.21) med fortid på dansk, selvom her almindeligvis anvendes præsens. V. 12 kunne således lyde: “ham som jeg har sendt (ἀνέπεμψά) tilbage til dig”. Bemærk, at der ikke anvendes præteritum men præsens perfektum for at forbinde handlingerne til nutiden (Christensen m.fl. 2019, § 11.4.6.2).

4. For en introduktion til antikkens slaveri og Filemonbrevets forhold hertil se fx Wessels 2010.

Den retorisk medierede oversættelse

Den retorisk medierede oversættelse lægger hovedvægten på kildetekstens retoriske struktur. Målet er, at læseren forstår kildetekstens retoriske formål. Der kan for eksempel anvendes paratekst til at henvende modtagernes opmærksomhed på kildetekstens eksplicitte og implicitte argumentation. Parateksten kan også hjælpe modtagerne med at forstå og fortolke teksten.

Med udgangspunkt i Hatim og Masons metode (jf. ovenfor) foretages først en registeranalyse, dvs. en analyse af, hvem der kommunikerer, hvad kommunikationen handler om, og hvordan der kommunikeres. I teorien har brevet flere afsendere (v. 1) og flere modtagere (v. 1-3.25), men i praksis er alle pronominer og verber singulære, undtagen v. 6 og v. 22. Bevidstheden om, at Paulus' henvendelse er offentlig, tjener dog til at lægge et ikke ubetydeligt pres på Filemon (Weima 2010, 38). Dette pres ses også i verbernes modus, fx i v. 20, hvor Paulus fremsætter en bøn (ὁναίμην, optativ), som dog straks omformuleres til en befaling (ἀνάπαισον, imperativ). I v. 7 har han imidlertid allerede takket Filemon for at udføre eller have udført dette (ἀναπέπαινται, perfektum indikativ). Filemon skal altså fortsætte sin tidligere og/eller nuværende handling. Mellem linjerne er Paulus således meget tæt på alligevel at befale (jf. fx Arzt-Grabner 2010, 140). Vi ser altså, at dette brev er etisk orienteret. Fx kan passivformen i v. 15 forstås som en *passivum divinum*: Det var Guds vilje, at Onesimos flygtede (Weima 2010, 50), og derfor skal Filemon ikke bare tænke på sine egne dispositioner, når han overvejer Onesimos' status. Paulus vil sætte en retning for Filemons handling.

Ydermere ser vi, at teksten er nøje konstrueret til at underbygge argumentationen. I indledningen glædes Paulus fx over, at Filemons kærlighed til de medkristne har beroliget deres allerinderste (τὰ σπλάγχνα τῶν ἀγίων, v. 7), og i v. 20 beder han Filemon berolige hans allerinderste (μου τὰ σπλάγχνα). I v. 12 beskriver han imidlertid Onesimos som sit eget allerinderste (τὰ ἐμὰ σπλάγχνα), så den handling, Paulus vil have Filemon til at udføre, handler altså om Filemons forhold til Onesimos og følgelig hans forhold til Paulus. John Paul Heil (2001) argumenterer videre for, at brevets retoriske struktur er kiastisk og centrerer sig om v. 14b, hvor Paulus anfører, at det gode, Filemon skal gøre, skal gøres frivilligt.⁵ Umiddelbart efter (v. 15-17) fremfører Paulus sin eksplicitte forespørgsel om, at Filemon skal modtage Onesimos som en elsket bror og partner, og umiddel-

5. Wendland (2010, 91) argumenterer for en noget mere detaljeret og noget mindre gennemskuelig kiastisk opbygning, men med omtrent samme centrum.

bart forinden (v. 11-14a) har han fremført en implicit forespørgsel om at kunne beholde Onesimos i sin tjeneste (Weima 2010, 34-35).

At denne implicitte forespørgsel er reel, underbygges af en talehandlingsanalyse. I v. 8-22 veksler Paulus næsten konsekvent mellem assertive og direktive illokutioner, altså mellem at fremsætte og foreskrive. Fx går Paulus i v. 8-10 fra at fremsætte den påstand, at han kunne befale, til at anmode/bede om eller for Onesimos. At Paulus faktisk beder "for kærlighedens skyld" bliver dog først tydeligt et stykke inde i v. 9 – indtil da kunne han lige så godt være i gang med en ubetinget befaling. Denne bevidste opbygning kan gengives i en oversættelse, der lyder: "Jeg har stor frimodighed i Kristus til faktisk at befale, hvad du skal gøre, men for kærlighedens skyld vil jeg hellere tilskynde". I DO92 afbødes retorikken allerede i begyndelsen af sætningen: "Derfor, skønt jeg...".

I v. 20 formulerer Paulus et direktiv, der indeholder et lydligt ordspil på Onesimos' navn. Også i v. 11 laver Paulus et ordspil, her på betydningen af Onesimos' navn: gavnlig/nyttig. Den retorisk medierede oversættelse kan forsøge at indarbejde dette ordspil i oversættelsen ved en mindre tilføjelse til teksten: "Tidligere var han ikke til gavn for dig, men nu er han (som hans navn angiver) blevet til gavn for både dig og mig".⁶ Det er muligt, at dette ordspil ikke bare skal tjene til at sikre Filemons vejvilje, men også rummer en dybere mening: Ved at bede om, at Filemon må gavne Paulus, gentager han sin implicitte forespørgsel om at få Onesimos i sin tjeneste. Der er med andre ord i kraft af ordspillet ikke langt fra direktivet "lad mig få gavn af dig" til "lad mig få Onesimos af dig" (jf. Heil 2001, 205; Weima 2010, 55). Der er således tale om en gennemgående illokutionær struktur (Hatim og Mason 1990, 76-79). Weima argumenterer for, at Paulus har tilpasset hvert eneste element i brevet, sådan at "the persuasive force of his argument is greatly enhanced and powerful pressure is placed upon Philemon to agree to the apostle's explicit and implicit requests" (2010, 30). På den baggrund kan vi beskrive brevet overordnede illokutionære struktur som persvasiv.⁷

Det, som Paulus ikke egenhændigt ville gøre, nemlig beholde Onesimos (v. 13-14a), beder han altså nu Filemon sørge for (v. 21) ved at modtage Onesimos (v. 17) og – underforstået – sende ham tilbage til Paulus. Og fordi den handling er et gode, som Filemon kan gøre

6. Ydermere er det muligt, at Paulus i v. 11 ved at anvende ordparret ἄχρηστος og εὐχρηστος henviser til Onesimos' omvendelse: Før var han både ἄχρηστος, unyttig, og ἄ-χρηστος, uden Kristus, men nu er han både kristen og nyttig (Witherington 2007, 73).

7. Witherington (2007, 51) kalder brevet retorik for deliberativ, men mener i praksis det samme, som jeg mener med persvasiv.

mod Paulus (v. 14), vil den vise Filemons indsigt i det gode og hans virksomme fællesskab med Paulus, de hellige og i sidste ende Kristus (v. 6; Heil 2001, 205, jf. 188, 198).

Konklusionen på denne analyse er altså, at den retoriske usikkerhed, der findes i semantikken (jf. ovenfor), ikke nødvendigvis findes i lingvistikken. Tekstens illokutionære kraft er stærk, og det er muligt, at Paulus beder om at få Onesimos i sin tjeneste. Derimod er det usandsynligt, at Paulus beder Filemon frigive Onesimos (Barth m.fl. 2000, 419-20; jf. de Vos 2001). I stedet kan Onesimos tjene Paulus i Filemons sted (v. 13) og derved være nyttig for både Paulus og Filemon (v. 11).

En introduktion eller situationsbeskrivelse forud for oversættelsen kan være med til at henlede læserens opmærksomhed på dette og derved skitsere en mulig fortolkning. Desuden begrænser noterne i denne oversættelsestype sig ikke til bare at redegøre for andre oversættelsesmuligheder, men kan også forklare, hvorfor teksten er vanskelig at forstå eller oversætte, og hvorfor en given oversættelse er bedre end andre. Den tætpakkede formulering i v. 6 kan fx oversættes "denne tillid, som du har del i", mens en note giver andre oversættelser og begrunder den valgte med, at Paulus formentlig henviser til Filemons fællesskab med andre troende og Kristus (v. 5).

Den liturgisk medierede oversættelse

Den liturgisk medierede oversættelse tillægger måltekstens anvendelse som liturgisk og teologisk tekst stor værdi, og derfor nedtones hensynet til kildetekstens oprindelige anvendelse. Eftersom målteksten skal være egnet til liturgisk brug, anvendes der ikke paratekst. Oversættelsestraditionen og den teologiske tradition, som målteksten skal indplacere i, tillægges stor værdi og vil ofte have indflydelse på oversættelsesvalg. I denne sammenhæng forholder vi os til oversættelsens anvendelse i en nutidig dansk folkekirke-sammenhæng og dens indplacering i dansk bibeloversættelsestradition.

Her må man være opmærksom på, at selvom Filemonbrevet ikke indgår i tekstrækkerne, indgår det i den kristne fortolkningstradition, fordi det er en del af den bibelske kanon. Den liturgisk medierede oversættelse kan derfor søge at opnå konkordans med andre bibelske tekster. Παρρησία (v. 8) anvendes fx i Johannesevangeliet om Jesu offentlige tale og i Apostlenes Gerninger om apostlenes frimodige vidnesbyrd, og hvis man ønsker at oversætte Filemonbrevet konkord-

dant med disse tekster, kan v. 8 oversættes: “Derfor har jeg stor frimodighed i Kristus til i fuld offentlighed at befale dig det, du bør gøre”.

Ydermere er det ikke bare en historisk tekst, der oversættes, men også en kirkelig tekst (Müller 2024, 88). Netop fordi MT kan indgå i en liturgisk sammenhæng, skal dens medium også være oplæsningsegnet. Teksten skal kunne forstås kun ved at høres (Nielsen 2021, 115). Derfor bør paratekst og komplicerede sætningsstrukturer undgås, mens elementer som rytme, stil og sproglig dybde bør prioriteres. Man kan fx forsøge at bevare de korte men mættede sætninger i v16, der giver en poetisk/rytmisk fornemmelse (jf. Couchoud 1927, 138) og tjener til at markere et retorisk klimaks. Desuden må man overveje, hvor linjeskiftene placeres. Linjeskift afgrænser ikke bare tekstens tankerækker, men markerer også tekstens rytme og intonation (Wendland 2010, 88).

Mogens Müller anfører med rette, at bibeloversættelse altid er en form for bibelreception (2024, 29). En bibeloversættelse kan således aldrig begynde på bar bund, men må altid efterstræbe genkendelighed (2024, 31-32). Heraf følger det, at en bibeloversættelse – i hvert fald når der er tale om en liturgisk medieret oversættelse – kun i teorien tager udgangspunkt i grundteksten, men i praksis ofte vil bestå i en sproglig opdatering og revision af forgængeren.

Den liturgisk medierede oversættelse må desuden tage højde for den liturgiske tradition. Fx bør hilseformularerne i v. 3 og v. 25 oversættes i overensstemmelse med ritualbogens ordlyd og almindelig kirkelig praksis: “Nåde være med jer, og fred fra Gud, vor Fader, og Herren Jesus Kristus” (v. 3) og “Herren Jesu Kristi nåde være med jeres ånd!” (v. 25).

Den litterært medierede oversættelse

Den litterært medierede oversættelse forsøger at gengive kildetekstens kommunikative handling i en måltekst, der kun tager et begrænset hensyn til kildetekstens oprindelige kontekst. Der er altså tale om en genskrivning af teksten som et stykke næsten selvstændig litteratur. Oversætteren kan her forholde sig frit til kildetekstens struktur, så længe den overordnede kommunikative handling tydeligt gengives i målteksten.

Det er vigtigt at understrege, at selvom der er tale om en genskrivning eller gendigtning af kildeteksten, er den litterært medierede oversættelse alligevel til en vis grad forpligtet på kildeteksten. Først og fremmest forudsættes der et godt kendskab til kildetekstens re-

toriske struktur, sådan at de grundlæggende pointer kan formidles korrekt. Udgangspunktet må altså være en retorisk analyse som ved den retorisk medierede oversættelse. Denne type oversættelse består i at tilpasse kildeteksten til målsprogets normer, sådan at det bliver tydeligt for den moderne læser, hvilken effekt kildeteksten kan have haft på de oprindelige modtagere. Principielt vil det være muligt at gendigte brevet som en e-mail fra Paulus til Filemon, så længe oversættelsen ikke bliver parodierende. Det er ikke intentionen.

Konkret kan Filemonbrevet tilpasses målsprogets normer gennem de følgende valg:

(1) Den klassiske hilseformular med angivelse af afsender og modtager som det første (v. 1-3) kan opdeles, sådan at afsenderen nævnes i brevets afslutning. Hvad der måtte være af emfase eller tematikker i den oprindelige indledende hilsen (i dette tilfælde Paulus' selvpresentation som fange), må gengives på en anden måde, fx ved at begynde v. 3 med "Her fra mit fængsel".

(2) Ordspillet på Onesimos' navn (v. 11 og tydeligere i v. 20), der tjener et større formål end blot at redegøre for Paulus' vurdering af Onesimos' nytte, men også skal underholde eller formilde modtageren (Lampe 2010, 74-75), må gengives med en tilsvarende underholdende og overraskende effekt. Der findes ikke et oplagt dansk adjektiv, men udtrykket "oh-ikk'-så-godt" efterligner tilnærmelsesvist både rytme og vokalisering fra navnet Onesimos.

(3) Den implicitte forespørgsel (v. 13-14) står centralt i brevets retoriske struktur. Kiastiske strukturer anvendes dog ikke i samme grad i dag, hvor det vigtigste ofte placeres først eller sidst i en tekst. Den implicitte forespørgsel, der bør forblive implicit, kan derfor gøres en anelse mere tydelig, hvis den flyttes til lidt senere i brevet, fx til efter v. 19.⁸

Sammenligning af oversættelser

Vi har nu beskrevet fire forskellige oversættelsestyper, som er medieret af forskellige hensyn. I oversigten herunder er de sammenlignet med udgangspunkt i udvalgte vers fra Filemonbrevet.

8. Her er tale om et relativt markant indgreb i teksten. Det illustrerer ganske fint Lefeveres pointe (2017, 7), at oversættelse altid er en manipulerende genskrivning af teksten. Lefevere analyserer dette forhold kritisk (jf. ovenfor), mens den litterært medierede oversættelse udnytter den genskrivning, der uundgåeligt vil finde sted, til at opnå en vis grad af kreativ frihed.

v.	Filologisk medieret	Retorisk medieret	Liturgisk medieret	Litterært medieret
3	Må nåde og fred være med jer fra Gud, vores far, og Herren Jesus Kristus.	Må Gud vores fars og Herren Jesu Kristi nåde og fred være med jer.	Nåde være med jer, og fred fra Gud, vor Fader, og Herren Jesus Kristus!	Her fra mit fængsel ønsker jeg alt godt og Guds gode vilje til jer – den gode vilje, som Jesus Kristus har vist os.
4-6	4 Jeg takker altid min Gud, når jeg nævner dig^a i mine bønner 5 – fordi jeg hører om din kærlighed og trofasthed^b, som du har mod Herren Jesus og til alle de hellige – 6 om at din deltagelse i at vise trofasthed^c må blive virksom til^d indsigt i alt godt^e, som er for os^f i Kristus. ^a eller <i>ved at nævne dig.</i> Eller <i>ved at/ når jeg mindes dig.</i> ^b eller <i>tillid, tro.</i> ^c eller <i>det fællesskab, som din trofasthed udvirker.</i> ^d eller <i>ved.</i>	4 Jeg takker altid min Gud, når jeg kommer i tanke om dig, mens jeg beder, 5 og når jeg hører om din kærlighed og tillid til Herren Jesus og til alle de hellige, 6 og jeg beder om, at denne tillid, som du har del i,^a må få dig til at handle ud fra indsigt i alt det gode, som I^b har i Kristus. ^a den græske tekst er svært tilgængelig og kan både betyde <i>fællesskabet om din tro/din tillid, dit fællesskab om troen/tilliden, deltagelsen i din tro/din tillid og din deltagelse i at tro/at vise tillid.</i> Den sidste forståelse er mest	Jeg takker altid min Gud, når jeg nævner dig, mens jeg beder, for jeg hører om den kærlighed og den tro, du har på Herren Jesus og over for alle de hellige. Jeg beder om, at din deltagelse i troen må føre til erkendelse af alt det gode, vi har i Kristus.	Når jeg beder til Gud, kommer jeg tit i tanke om dig, Filemon, og hver gang det sker, takker jeg min Gud for dig. Jeg har nemlig hørt, at du har stor tillid til Jesus og stor kærlighed til dine medkristne, ja, at din kærlighed til dine medkristne virkelig har styrket dem. Og det har glædet og opmuntret mig! Nu beder jeg så om, at du må sætte netop den tillid til Jesus, som vi jo er fælles om, i spil, og på den måde lære mere om alt det gode, Gud har givet os i Kristus.

	^c eller <i>enhver god ting</i>. ^f nogle manuskripter har <i>jer</i>.	sandsynlig. Paulus henviser formentlig til Filemons fællesskab med andre troende og Kristus, som han nævner i v. 5. ^b i nogle græske manuskripter står der her <i>vi</i>.		
8-9	Derfor, skønt jeg har stor frimodighed i Kristus til at befale dig det, der er passende, vil jeg dog for kærlighedens skyld hellere tilskynde^a ... ^a eller <i>formane, opmuntre</i>. Jf. også v. 10.	Jeg har stor frimodighed i Kristus til faktisk at befale, hvad du skal gøre, men for kærlighedens skyld vil jeg hellere tilskynde ...	Derfor har jeg stor frimodighed i Kristus til i fuld offentlighed at befale dig det, du bør gøre. Men jeg vil hellere for kærlighedens skyld opmuntre dig ...	Jeg skriver til dig i en bestemt anledning, og egentlig kunne jeg bare være frimodig og befale dig, hvad du skulle gøre, for Kristus har jo givet mig en helt særlig myndighed. Men jeg vil faktisk meget hellere opmuntre dig, for jeg holder meget af dig.

11	[Onesimos, v. 10], som engang var unyttig for dig, men nu både for dig og mig er nyttig^a ... ^a navnet <i>Onesimos</i> betyder “den nyttige”.	Tidligere var han ikke til gavn for dig, men nu er han (som hans navn angiver) blevet til gavn for både dig og mig.	Han var tidligere unyttig for dig, men nu er han nyttig både for dig og for mig.	Onesimos, din slave, som du tidligere har kaldt “oh-ikk’-så-godt” (hvis du forstår mit ordspil), men som har været til stor hjælp for mig. Og det tror jeg også, han kan være for dig fra nu af.
16	ikke længere som en slave, men mere end en slave, en elsket bror, især for mig, og hvor meget mere så ikke for dig, både i kødet og i Herren.	dog ikke længere som en slave, men noget mere end en slave: en elsket bror. Det er han i høj grad blevet for mig, og hvor meget mere skal han så ikke være det for dig, både i menneskelige og i åndelige sammenhænge^a. ^a den græske tekst har <i>både i kød og i Herren</i>, hvilket enten henviser til Onesimos’ og Filemons relation i husstanden og i husmenigheden (jf. v. 2) eller mere generelt til Onesimos’ status som menneske og som troende.	ikke længere som en slave, men mere end en slave: en elsket broder. Det er han i høj grad for mig, men hvor meget mere skal han så ikke være det for dig, både rent menneskeligt og i Herren.	Nu er han ikke længere bare din slave, nu er han også din kristne bror, som du skal elske. Det gør jeg, og så skal du på en måde gøre det endnu mere, for du har jo både noget med ham at gøre i det daglige arbejdsfællesskab og nu også i kristne sammenhænge.

22	Og samtidig skal du også forberede en venlig modtagelse af mig som gæst, for jeg håber, at jeg takket være jeres bønner skal gives til jer som en gave.	Og samtidig skal du også forberede dig på at modtage mig som gæst, for jeg håber, at jeg takket være jeres bønner vil blive udleveret ^a til jer. ^a den græske tekst har <i>givet</i> , hvilket kan beskrive løsladelse eller benådning, jf. fx ApG 3,14.	Samtidig skal du forberede dig på at modtage mig som gæst. For jeg håber, at jeg takket være jeres bønner bliver løsladt og givet til jer.	I øvrigt håber jeg, at jeg snart bliver løsladt, ikke mindst takket være jeres bønner for mig. Og når det sker, skal du være forberedt på, at jeg kommer på besøg.
----	---	---	--	--

Diskussion

Når man i daglig tale skal evaluere oversættelser, forfalder man ofte til at karakterisere dem som “gode” eller “dårlige” oversættelser, og afhængigt af konteksten kan en “god” oversættelse både betyde noget så forskelligt som en oversættelse, der holder sig tæt til kildeteksten, og en oversættelse, der er letforståelig på målsproget. Arbejdet ovenfor har dog vist, at det er for simpelt alene at vurdere en oversættelse ud fra, om den stemmer overens med kildeteksten. De fire oversættelsestyper, jeg har præsenteret ovenfor, stemmer alle overens med kildeteksten, men på forskellige måder. Når jeg nu skal diskutere oversættelserne, vil jeg i stedet gøre det ud fra kriterierne forståelighed og troværdighed.

Forståelighed

Når en tekst oversættes, sker det ofte ud fra et ønske om at kommunikere et eller flere aspekter af kildeteksten i en anden sammenhæng (Gutt 2000, 22, 211). Et centralt mål må derfor være, at målteksten kan forstås.⁹ Den indsats, der kræves, for at teksten er forståelig, kan imidlertid variere. Ifølge Ernst-August Gutt ønsker en modtager altid at bruge færrest mulige kræfter på at opnå en tilstrækkelig forståelse af

9. Jeg tager her et relevansteoritisk udgangspunkt. Derfor er kriteriet for vellykket kommunikation primært knyttet til kognitiv forståelse. Man kunne også have anlagt andre kriterier for vellykket kommunikation, fx æstetisk udbytte.

budskabet (Gutt 2000, 32), og at der i øvrigt er en nogenlunde sammenhæng mellem den investerede indsats og det forventede udbytte (Gutt 2000, 147). Det er det såkaldte relevansprincip. Den, der læser en svært tilgængelig tekst, forventer også at få et stort udbytte af den, og hvis dette udbytte udebliver, skuffes modtagerens forventninger, og kommunikationen risikerer at mislykkes. Dette relevanssteoretiske perspektiv kan bruges til at diskutere oversættelsernes forståelighed.

Et indicium på forståelighed er syntaktisk struktur. Den filologisk medierede oversættelse har generelt den mest komplekse syntaktiske struktur, fx i v. 4-6. Selvom både den filologisk medierede, den retorisk medierede og den liturgisk medierede oversættelse her anvender tre sætningsniveauer, er de korte bisætninger i de to sidstnævnte oversættelser med til at reducere den faktiske syntaktiske kompleksitet, hvorimod særligt det lange indskud i den filologisk medierede oversættelse gør denne mere kompleks. De kortere sætninger i den litterært medierede oversættelse gør det desuden muligt at holde pauser i (op)læsningen, mens de andre oversættelser i kraft af deres konjunktioner fordrer en fortsættelse. Også i v. 8-9 har den filologisk medierede oversættelse en kompleks syntaks, hvor den koncessive bisætning indledes tidligt. I v. 22 er det derimod den litterært medierede oversættelse, der har den mest komplekse syntaks. Men eftersom denne oversættelse i højere grad anvender verbalfraaser i stedet for kompakte adverbialfraser eller lignende, gør det næppe oversættelsen sværere at forstå.

Et andet indicium på forståelighed er anvendelsen af småord, dvs. interjektioner, adverbier, pronominer, præpositioner og konjunktioner. Den filologisk medierede oversættelse anvender mange konjunktioner for at markere tekstens syntaks og efterligne kildeteksten, mens den litterært medierede oversættelse anvender mange adverbier for at gøre teksten mere flydende, næsten talesprogsagtig. I den retorisk medierede oversættelse er antallet af småord begrænset for at gøre teksten mere naturlig og markere den retoriske struktur, mens den liturgisk medierede oversættelse begrænser brugen af småord for ikke at blive for "snakkende". Fx fastholder den filologisk medierede oversættelse i v. 16 kildetekstens rytmiske struktur og virker derfor nærmest usammenhængende, mens de øvrige oversættelser anvender småord til at skabe sammenhæng og progression i teksten. Den litterært medierede oversættelse anvender her mange småord, men giver til gengæld ikke indtryk af nogen rytme.

Et tredje indicium på forståelighed er anvendelse af paratekst, dvs. fx noter, overskrifter og linjeskift. Her fokuserer vi på noterne, som kun anvendes i de to første oversættelser. Noterne i den filologisk medierede oversættelse fokuserer primært på tekstens indhold og sprog-

lige nuancer, mens noterne i den retorisk medierede oversættelse i højere grad fortolker teksten. Det ses fx i v. 4-6. I v. 11 forklarer den filologisk medierede oversættelse Paulus' ordspil i en note, mens den retorisk medierede oversættelse indarbejder forklaringen i selve teksten (jf. i øvrigt den litterært medierede oversættelse på dette sted).

På baggrund af denne gennemgang må den filologisk medierede oversættelse regnes for at være den oversættelse, der kræver størst indsats at forstå. Den litterært medierede oversættelse må derimod være den, der kræver mindst indsats at forstå. En væsentlig forskel på den retorisk medierede og den liturgisk medierede oversættelse er i denne sammenhæng deres paratekst. Ifølge An-Ting Yi må paratekst forstås som en integreret del af en oversættelse (Yi 2018, 75). Det betyder, at parateksten er relevant, hvis den præsenteres rigtigt, og hvis modtageren har de rigtige forventninger til oversættelsen. Parateksten kan altså gøre oversættelsen lettere at forstå. På den baggrund må den retorisk medierede oversættelse regnes for mere forståelig end den liturgisk medierede oversættelse.

Det ovenstående kan tælle som en vurdering af, hvor høj indsats modtageren skal gøre for at forstå teksten. Det er straks sværere at vurdere, hvor stort udbyttet af de forskellige oversættelser er, for det afhænger blandt andet af modtagerens forventninger til, hvilken rolle oversættelsen skal spille.

Troværdighed

Især i forbindelse med bibeloversættelser er der ofte en intention om at være tro mod kildeteksten ved at give modtagerne adgang til kildeteksten uden om oversætterens fortolkning (Gutt 2000, 186-87). Man kan diskutere, i hvor høj grad den intention overhovedet kan imødekommes, men i første omgang forholder vi os til et par oversættelsesproblemer.

Som tidligere nævnt er der udfordringer med at oversætte v. 6, især formuleringen ἡ κοινὴ πίστεώς σου. Den filologisk medierede oversættelse har i dette vers fire kortere noter, der redegør for alternative oversættelser, mens den retorisk medierede oversættelse har to noter, hvoraf den første ikke bare redegør for flere alternative oversættelser, men også begrundes den valgte. Den liturgisk medierede oversættelse anvender ikke noter og må vælge én oversættelsesmulighed, mens den litterært medierede oversættelse er fri til at omskrive den kryptiske formulering. Også i v. 8 omskriver den litterært medierede oversættelse en tætpakket formulering (ἐν Χριστῷ). Det er dog ikke givet, at denne formulering betyder "Kristus har jo givet mig en helt særlig myndighed". Det er også muligt, at Paulus henviser til hans

og Filemons fælles kristne identitet (Dunn 1996, 325). Under alle omstændigheder tilføjes der noget til teksten i denne oversættelse for at tydeliggøre en bestemt forståelse.

Noget lignende sker i v. 11, hvor Paulus laver et ordspil på Onesimos' navn. I et forsøg på at integrere dette ordspil i brødteksten tilføjer den retorisk medierede oversættelse den parentetiske sætning "som hans navn angiver", mens den litterært medierede oversættelse ud over at forsøge sig med et ordspil på dansk også tilføjer en sætning: "hvis du forstår mit ordspil".

En oversættelses troværdighed afhænger i høj grad af de forventninger, man har til den. For nogle vil mange noter højne troværdigheden, mens de for andre vil udfordre troværdigheden. Nogle vil foretrække en eksplicit liturgisk mediering, mens andre vil undgå dette. Hvis modtageren er bevidst om, at den litterært medierede oversættelse er en parafraserende oversættelse, kan modtageren muligvis acceptere, at der enkelte steder tilføjes en sætning (fx i v. 8 og v. 11), men i den retorisk medierede oversættelse vil det formentlig udfordre oversættelsens troværdighed. Eksemplet i v. 11 er relativt ubetydeligt, men i andre sammenhænge kunne man forestille sig mere alvorlige eksempler.

Spørgsmålet om troværdighed leder til et mere principielt spørgsmål om, hvordan man forholder sig til den oversættelsesteoretiske udfordring, at der ikke findes fuldstændigt dækkende oversættelser. Oversættelsesfilosoffen Lisa Foran forsøger at opretholde spændingen mellem troværdighed og uoversættelighed og argumenterer med udgangspunkt i Levinas og Derrida for, at det uoversættelige aldrig opløses, men vedbliver at forstyrre oversætteren, og det er netop denne forstyrrelse, der både drager oversætteren til teksten og hele tiden afføder nye oversættelser. Spændingsfeltet mellem det oversættelige og det uoversættelige tvinger dog oversætteren til at respektere kilde teksten som en særskilt Anden, der aldrig fuldt ud kan rummes af målsproget (Foran 2023, 55). Hvis denne spænding bevares, kan en oversættelse altså være troværdig, selvom den altid kun er midlertidig eller delvis, men den er aldrig det ene uden det andet. I mødet med et konkret oversættelsesproblem, fx i v. 6, vil det mest troværdige måske være ved hjælp af paratekst at begrunde den valgte oversættelse og eventuelt redegøre for andre oversættelsesmuligheder.

Konklusion

I denne artikel er jeg gået til Filemonbrevet ud fra et oversættelses-teoretisk udgangspunkt. Nyere oversættelsesvidenskab understreger, at oversættelse er et komplekst fænomen, og jeg har i denne sammenhæng beskrevet fem forskellige perspektiver, som en oversættelse kan tage hensyn til. Det drejer sig om semantik, historie, lingvistik, ideologi og anvendelse. Disse perspektiver kan supplere hinanden, men må ofte prioriteres. Det betyder konkret, at en oversættelse altid er medieret, og at den kan medieres på forskellig måde.

Videre beskrev vi fire forskelligt medierede oversættelser og gav eksempler fra Filemonbrevet. I stedet for at vurdere, om oversættelserne var "gode" eller "dårlige", vurderede vi deres forståelighed og troværdighed. Vi har set antydningen af, at forskellige oversættelser kan opfylde forskellige mål, og at disse i høj grad er afhængige af modtagernes forventninger. Vi har dog også set, at nogle oversættelsesvalg, fx begrænset brug af paratekst og gennemsigtighed i forhold til oversættelsesproblemer, kan styrke oversættelsernes forståelighed og troværdighed, uden spændingen mellem oversættelighed og uoversættelighed nødvendigvis opløses.

En af hovedpersonerne i Anthony Doerrs roman *Byen i skyerne* siger på et tidspunkt, at det at forsøge at oversætte antikke tekster er en både ydmygende og ædel opgave, ja, at det er idioti, men dog "den bedst tænkelige form for idioti" (Doerr 2021, 496). Denne artikel har søgt at vise, hvordan begge ting kan være sande. Oversættelse er svært, og oversætteren må både være ydmyg og modig, ligesom modtageren både må være skeptisk og tillidsfuld. Oversættelse er vanskelig, i nogle tilfælde næsten umuligt, men det er samtidig nødvendigt, ja, uomgængeligt.

Litteratur

- Appian. 2019 [*Hist. rom.*] *Roman History, Volume II*. Med oversættelse af Brian McGing. Loeb Classical Library 3. Cambridge: Harvard University Press.
- Arzt-Grabner, Peter. 2010. "How to Deal with Onesimus? Paul's Solution within the Frame of Ancient Legal and Documentary Sources." I *Philemon in Perspective: Interpreting a Pauline Letter*, red. D. François Tolmie, 113–42. Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 169. Berlin: de Gruyter.

- Barth, Markus, og Helmut Blanke. 2000. *The Letter to Philemon: A New Translation with Notes and Commentary*. The Eerdmans Critical Commentary. Grand Rapids: Eerdmans.
- Bassnett, Susan, og David Johnston. 2019. "The Outward Turn in Translation Studies." *The Translator* 25/3: 181-88.
- Batchelor, Kathryn. 2018. *Translation and Paratexts*. London; New York: Routledge.
- Chesterman, Andrew. 2017. "Towards Consilience?" I *Reflections on Translation Theory: Selected Papers 1993–2014*, red. Andrew Chesterman, 35-42. Amsterdam; Philadelphia: Benjamins.
- Christensen, Lisa Holm, og Robert Zola Christensen. 2019. *Dansk grammatik*. 4. udg. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Couchoud, P.-L. 1927. "Le style rythmé dans l'épître de Saint Paul à Philémon." *Revue de l'histoire des religions* 96: 129-46.
- Danker, Frederick W., Walter Bauer, William F. Arndt og F. Wilbur Gingrich (red.) 2000. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. 3. udg. Chicago: University of Chicago Press.
- Doerr, Anthony. 2021. *Byen i skyerne*. Oversat af Nete Harsberg. København: Politiken.
- Dunn, James D. G. 1996. *The Epistles to the Colossians and to Philemon: A Commentary on the Greek Text*. The New International Greek Testament Commentary. Grand Rapids: Eerdmans.
- Foran, Lisa. 2023. "Untranslatability and the Ethics of Pause." *Perspectives* 31/1: 44-58.
- Gutt, Ernst-August. 2000. *Translation and Relevance: Cognition and Context*. 2. udg. Manchester; Boston: St. Jerome.
- Hatim, Basil, og Ian Mason. 1990. *Discourse and the Translator*. London: Longman.
- Heil, John Paul. 2001. "The Chiastic Structure and Meaning of Paul's Letter to Philemon." *Biblica* 82/2: 178-206.
- Lampe, Peter. 2010. "Affects and Emotions in the Rhetoric of Paul's Letter to Philemon: A Rhetorical-Psychological Interpretation." I *Philemon in Perspective: Interpreting a Pauline Letter*, red. D. François Tolmie, 61-77. Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 169. Berlin: de Gruyter.

- Lefevere, André. 2017. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London: Routledge.
- Lefevere, André, og Susan Bassnett. 1990. "Introduction: Proust's Grandmother and the Thousand and One Nights; The 'Cultural Turn' in Translations Studies." I *Translation, History and Culture*, red. Susan Bassnett og André Lefevere, 1-13. London: Pinter.
- León, Celia Martín de. 2020. "Functionalism." I *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*, red. Mona Baker og Gabriela Saldanha, 3. udg., 199-203. London: Routledge.
- Mojola, Aloo Osotsi, og Ernst Wendland. 2014. "Scripture Translation in the Era of Translation Studies." I *Bible Translation: Frames of Reference*, red. Timothy Wilt, 1-25. Abingdon: Routledge.
- Munday, Jeremy, Sara Ramos Pinto, og Jacob Blakesley. 2022. *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. 5. udg. Abingdon: Routledge.
- Müller, Mogens. 2024. *Tilløb til Bibelen 2036: Om bibeloversættelse som nutidig bibelreception*. København: Eksistensen.
- Nida, Eugene A. 1964. *Toward a Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Leiden: Brill.
- Nielsen, Bent Flemming. 2021. *Genfortryllelse: Kirkerum og gudstjeneste*. København: Vandkunsten.
- Nord, Christiane. 2005. *Text Analysis in Translation: Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model for Translation-Oriented Text Analysis*. 2. udg. Amsterdamer Publikationen zur Sprache und Literatur 94. Amsterdam: Rodopi.
- , 2018. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. 2. udg. London: Routledge.
- Pearson, Brook W. R. 1999. "Assumptions in the Criticism and Translation of Philemon." I *Translating the Bible: Problems and Prospects*, red. Stanley E. Porter og Richard S. Hess, 253-80. Journal for the Study of the New Testament. Supplement Series 173. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- [POxy 1070] A. S. Hunt (ret.). 1910. *The Oxyrhynchus Papyri: Edited with Translations and Notes*. Bd. 7. London: Egypt Exploration Society in Graeco-Roman Memoirs. Også papyri.info/ddbdp/p.oxy;7;1070. Senest tilgået 21. april 2025.

- Reiß, Katharina, og Hans J. Vermeer. 1984. *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Linguistische Arbeiten 147. Tübingen: M. Niemeyer.
- Rosa, Alexandra Assis. 2023. "Descriptive Approaches." I *The Routledge Handbook of Translation Theory and Concepts*, red. Reine Meylaerts og Kobus Marais, 185-207. London: Routledge.
- Searle, John R. 1979. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Snell-Hornby, Mary. 2006. *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?* Amsterdam; Philadelphia: Benjamins.
- Tolmie, D. François. 2010. "Tendencies in the Research on the Letter to Philemon since 1980." I *Philemon in Perspective: Interpreting a Pauline Letter*, red. D. François Tolmie, 1-27. Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 169. Berlin: de Gruyter.
- Venuti, Lawrence. 2018. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. 2. udg. London: Routledge.
- Vos, Craig S. de. 2001. "Once a Slave, Always a Slave? Slavery, Manumission and Relational Patterns in Paul's Letter To Philemon." *Journal for the Study of the New Testament* 23/82: 89-105.
- Wallace, Daniel B. 1996. *Greek Grammar Beyond the Basics. An Exegetical Syntax of the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan.
- Weima, Jeffrey A. D. 2010. "Paul's Persuasive Prose: An Epistolary Analysis of the Letter to Philemon." I *Philemon in Perspective: Interpreting a Pauline Letter*, red. D. François Tolmie, 29-60. Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 169. Berlin: de Gruyter.
- Wendland, Ernst. 2010. "'You Will Do Even More Than I Say': On the Rhetorical Function of Stylistic Form in the Letter to Philemon." I *Philemon in Perspective: Interpreting a Pauline Letter*, red. D. François Tolmie, 79-111. Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 169. Berlin: de Gruyter.
- Wessels, G. François. 2010. "The Letter to Philemon in the Context of Slavery in Early Christianity." I *Philemon in Perspective: Interpreting a Pauline Letter*, red. D. François Tolmie, 143-68. Beihefte zur Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche 169. Berlin: de Gruyter.

- Witherington, Ben. 2007. *The Letters to Philemon, the Colossians, and the Ephesians: A Socio-Rhetorical Commentary on the Captivity Epistles*. Grand Rapids: Eerdmans.
- Yi, An-Ting. 2018. "When Notes Start to Speak: An Investigation of Footnotes and Interlinear Notes in Contemporary Chinese Bible Versions." *The Bible Translator* 69/1: 56-78.
- Zwischenberger, Cornelia. 2023. "On Turns and Fashions in Translation Studies and Beyond." *Translation Studies* 16/1: 1-16.